

УЛОГА НЕВЕРБАЛНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ У ВОЈНОЈ ПРОФЕСИЈИ

Небојша П. Књајић¹

Достављен: 22.5.2026.

Језик рада: Српски

Кориговано: 20.8.2026.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 27.8.2026.

DOI број: 10.5937/vojdela2603127K

Апстракт: Војска представља институцију веома разноврсне комуникативне праксе, у којој поред вербалне комуникације драгоцену улогу проналази разнолик инвентар невербалних комуникативних знакова. Невербалну комуникацију у војној професији истражићемо кроз сагледавање доминантних облика испољавања невербалних кодова и њихових значења сврстаних у три категорије, које научна и стручна литература идентификује као паралингвистичке, кинезичке и проксемичке комуникативне знакове. Поред ових, сагледаћемо и друге облике испољавања невербалне комуникације који су у војсци значајни, а према својим обележјима не могу се сврстати у наведену типологију невербалних симболских система. Зато се може рећи да су комуникативне потребе војске перманентно богатиле универзум кодова невербалне комуникације које нужно генерише специфичан контекст, дубока и екстремна комплексност мирнодопских и ратних услова у којима се испољавају.

У раду се образлажу различите импликације знакова невербалне комуникације на ефикасност припадника војске у свакодневном језику и стилу војних команди. Циљ рада јесте да се укаже на значај и моћ разумевања вољних, али и спонтаних кодова невербалне комуникације, како у служби ефикасног слања, тако и правилног тумачења порука на релацији претпостављени–потчињени. Кроз рад ћемо истражити најзначајнија обележја, средстава и функције невербалне комуникације у војноорганизационим системима. Закључује се да ова тема није довољно истражена у научној и стручној литератури, те да је потребно подстаћи даља емпиријска истраживања овог феномена који има важну улогу у свакодневном функционисању војне организације.

Кључне речи: *невербална комуникација, војска, војне команде, паралингвистички, кинезички, проксемички*

1 Универзитет одбране у Београду, Војна академија, Београд, Република Србија,
e-mail: nebojsa81.bg@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2567-3178>

Увод

Мултидисциплинарност војне професије и њена иманентна комплексност захтевају од припадника војске познавање и примену разноврсних стилова комуникације, у којима невербални комуникативни кодови имају изузетно одговорно, често и пресудно место, што само потврђује да је комуникација у свом тоталитету много више од самих речи. Енкодирање невербалних знакова и њихово адекватно функционално раслојавање детерминисано је циљем и контекстом комуникације. Као полазну основу у овом раду користићемо опште-прихваћену типологију невербалних знакова, према којој се они деле на „паралингвистичке, кинезичке и проксемичке“ (Radojković & Miletić, 2008: 46). Оваквим приступом у елаборацији овог научног феномена недвосмислено се потврђује да невербална комуникација представља знатно шире поље од свеprisутне синтагме говор тела, којом се код појединих аутора неоправдано симплификује ова врста комуникације.

Представићемо невербалне знакове језика и стила војних команди као свесних, строго уговорених, конвенцијалних и увежбаних кодова на релацији претпостављени–потчињени. Њихову разноврсност потврђује и чињеница да у одређеној комуникативној ситуацији управљање значењем захтева наглашене кинезичке кодове кроз разнолике гестове изоловане од вербалног исказа, јер комуникација мора бити нечујна, у некој другој ситуацији интонација, ритам и паузе у говору као паралингвистички слој даваће нужну јасност, једновременост и тачност, док ће начин саопштавања војне команде кроз просторну – проксемичку компоненту имати важну улогу за адекватну чујност и видљивост, па тако и разумљивост лица које издаје команду. Барјачићи, заставице, светлосни и звучни сигнали такође су заступљени у језику и стилу војних команди, чиме се само додатно апострофирају потребе широког распона невербалног моносемичког кода у служби комуникативне ефикасности. Такође, ова чињеница потцртава веома специфичне и деликатне професионалне околности у којима се поред телесног, као физиолошког и природног ресурса, старешине морају користити додатним техничким средствима као нужним посредником у производњи невербалног знака као носиоца значења у врло сложеној професионалној интеракцији припадника војске.

Поред моносемичког карактера невербалних знакова војних команди, указаћемо и на значај учитавања корпуса спонтаних – невољних невербалних знакова као верног пратиоца свакодневне комуникације и драгоценог индикатора онтолошке компоненте као унутрашњег покретача њених припадника. Ова својеврсна дихотомија у карактеру невербалних кодова указује на живост војне комуникативне акције, али и на потребу њеног правилног функционалног диференцирања. Зато треба подвући виталну важност разумевања дистинктивног

контекста у ком се налазе уговорени и спонтани невербални знакови који стоје у дијалектичком односу суште супротности.

Закључује се да је широк фронт кодова који нису вербални, а свака њихова нијанса има моћ да утиче на управљање значењем, па тако и на варијације њихове интерпретације. Зато се од војних руководилаца захтева оптимална комуникативна и стилска компетентност у служби ефикасности знаковних структура – корпус знања и вештина како са аспекта слања (енкодирања), тако и правилног тумачења (декодирања) снопа разноликих невербалних знакова у савременој војној пракси. У раду ћемо недвосмислено потврдити да није једноставно мапирати и направити коначан каталог начина испољавања невербалне комуникације и њене веома разноврсне и густе кодне мреже. Ова тема због свог значаја, али и разорних ефеката које могу имати грешке у слању и читавању невербалних порука, од виталне је важности за војну професију и захтева висок ниво свести о потреби за новим емпиријским истраживањима. Зато ће у овом раду бити представљени основни постулати и особености невербалног канала комуникације у војноорганизационим системима као својеврстан додатни импулс научним радницима и стручној јавности како би се више пажње посветило истраживању ове теме.

Одређење невербалне комуникације

Сваки човек, па тако и припадник војске, непрестано емитује кодове невербалне комуникације. Када се жели назначити колико је снажно уплетен невербални слој у свакодневной комуникативној пракси, често се у научној и стручној литератури наводи теорија психолога Алберта Мехрабијана, професора психологије на Универзитету Калифорнија, „који је још давне 1967. године утврдио како заступљеност невербалне комуникације у укупној комуникацији износи високих 93%. Према овом истраживању, на говор тела односи се чак 55%, док гласовна интонација представља 38%” (Borovac Zekan & Gabrić, 2021: 144). Сложићемо се да је ова теорија с правом неретко оспоравана јер је веома незахвално егзактно мерити *специфичну тежину* и утицај невербалне комуникације на њене реципијенте, јер је овај научни феномен друштвено-хуманистичког поља истраживања више повезан са хеуристичким истраживачким концептом у односу на квантитативне вредности поједностављене математичке формуле којим ово истраживање претендује. Без обзира на снажан потенцијал добронамерног критичког осврта на наведене резултате, они недвосмислено потцртавају колика је заправо моћ коју имају симболи невербалне комуникације.

Основна функција вербалне и невербалне комуникације је заједничка, а то је процес конструисања значења на релацији пошиљалац – прималац поруке. Са овим општим одређењем универзалне снаге сагласни су и наши истакнути комуниколози Милољуб Радојковић и Мирко Милетић када кажу да је „примар-

на комуникациона функција невербалног говора као паралингвистичких и екстралингвистичких симболских система идентична основној функцији вербалног језика: и један и други омогућавају обликовање смисаоних симболичких целина, енкодирање и размену порука тј. комуницирање” (Radojković & Miletić, 2008: 51). Под екстралингвистичким симболским системом подразумевају се кинезички и проксемички невербални знакови, као део тријаде кључних категорија опште-прихваћене типологије невербалних знакова.

Када се говори о међусобној повезаности вербалне и невербалне комуникације, може се рећи да у зависности од циља и начина како се користи невербална комуникација као стилски релевантна категорија, поред тога што речима даје пуну снагу и додатну убедљивост, може да их и у потпуности супституише, али и да круни њихову семантичку вредност и емоционалну обојеност. Са тим је сагласан и Стујарт Табс када указује на поливалентност „невербалне поруке која функционише на један од три начина: мења, појачава или се супротставља вербалној поруци” (Tubbs, 2013: 155). Циљ и контекст комуникативне ситуације опредељују однос у дистрибуцији невербалних и вербалних знакова. Тој тврдњи треба додати и специфичност борбених дејстава као *sui generis* војне професије, у којима је понекад нужно да се вербална комуникација у потпуности супституише знаковима невербалне комуникације како би се остварила тајност, а тако и безбедност и комуникативна продуктивност. Као закључак се намеће да „вербална и невербална комуникација ма како биле посматране као засебни системи, стоје у односу међусобне зависности”, што имплицира да „нема говора који би био вантелесни као што и значење *језика тела* увек реферише на неки знаковни симболички, односно језички систем” (Тотић, 2014: 154).

Данијела Петровић у књизи *Умешност комуницирања* невербалну комуникацију дефинише као „врсту интерперсоналне комуникације код које се уместо речи за слање порука користе друга средства, као што су: вокализација, израз лица, поглед, став тела, гестови, артефакти и др.” (Petrović, 2009: 153). Према Требјешанину и Жикићу „невербална комуникација јесте особена врста комуникације, којом јединке без речи (гестовима, гласом, изразом лица или држањем) изражавају и размењују емоције, ставове, намере и жеље” (Trebešanin & Žikić, 2021: 40). Бројни аутори из различитих научних области бавили су се истраживањем феномена невербалне комуникације. Посебно истакнуто обележје комуниколошких истраживања јесте приступ према којем се симболи невербалне комуникације сагледавају комплексније од истраживања сведених тежишно на телесну комуникацију или гестове и свеприсутну синтагму *говор тела*. Зато треба истаћи да је „код невербалних симбола много богатији од језика тела” (Radojković & Miletić, 2008: 46), или како га Нушић назива *језика немих органа* (Nušić, 1938: 126), чиме се само додатно заоштрава дистинкција на релацији невербална комуникација – говор тела.

Можда би најприхватљивије било формулисати шта она засигурно није, чиме би се избегла свеприсутна недореченост и мањкавост која нужно произилази из

тежње да се буде егзактан. С тим у вези, сумирајући разматрања бројних аутора често се у различитој литератури може пронаћи једно својеврсно опште место у најширем одређењу овог комуниколошког феномена, према којем невербална комуникација подразумева комуникацију без речи. Међутим, и овако омеђена невербална комуникација има непорециве слабости, јер се у свакој изговореној речи налази невербални слој који чини фонолошки план усменог изражавања – вокалну експресију која никада није стилски неутрална по апсолутној вредности, па су тако и речи интегрални синтетички носиоци невербалног омотача. У намери да јасно позиционирамо свој став уважавајући наведена одређења, можемо рећи да све оно што нису огољене речи у контексту свог пуког семиотичког знака, а јесу поруке чијим семантичким смислом управљају кодови људског телесног репертоара, разнолик рељеф фонолошког слоја, аспекти просторне компоненте, као и бројне друге варијације којима се нешто саопштава, можемо да сврстамо у корпус невербалних комуникативних знакова. С тим у вези, кодови и знакови невербалне комуникације свуда су са нама и широко су распрострањени око нас.

С друге стране треба истаћи да није сваки невербални код иманентно знак. Невербални код постаје знак само онда када има своју референцијалну вредност и остварује дејство, што потцртава и Никола Рот у књизи *Знакови и значења* када каже да основна карактеристика знака јесте да стоји уместо нечега и тиме да нешто указује или изазива неку сасвим одређену активност – црвено светло семафора је знак јер не изазива само осећај црвене боје него је и упозорење да се не сме прећи на супротну страну улице (Rot, 1982: 12). Покрет руке може значити пуку физичку активност као део свакодневне телесне рутине и тако има своју кодну ознаку, а с друге стране може представљати команду, упозорење, заповест која подразумева низ прецизно дефинисаних задатака које треба да изврши припадник војске и тако добија своју знаковну вредност. Такође, до сада смо говорили о знаковима и симболима као еквиваленту, међутим њихова природа захтева да направимо нужну дистинкцију. Знакови имају једнозначну функцију, док симболи, иако нису произвољни, имају знатно шире асоцијативно поље. „Симбол је знак који упућује на нешто што није визуелно представљено али се подразумева да стоји у вези са њим. То је знак који упућује на нешто иза оног што видимо, дубоко скривено, увек договорено и усвојено у одређеном друштвеном контексту” (Janjetović, 2007: 50–51).

Приликом вербалне комуникације увек је ангажовано више знакова невербалне комуникације јер речи имају своју фонолошку димензију, висину, јачину, динамику, темпо, ритам, акцентуација, а прати их и неизоставна телесна гестикалација, мимика, просторна компонента, међусобна удаљеност између саговорника итд. Када би усмена вербална комуникација била у потпуности самостална – изолована, без уплитања слојева невербалне комуникације, семантичко поље речи могло би се ставити у погрешан контекст, јер управо тоналитет, телесни

покрет, динамика, ритам као прозодијски аспект учествују у креирању њене интерпретације.

Тај списак невербалних кодова као најширег скупа невербалног инвентара није коначан јер су у комуникацију уплетени и невербални симболи попут одеће, боје, мириса, додира, који су често важни артефакти који утичу на декодирање порука на релацији пошиљалац–прималац поруке. Зато можемо рећи да вербална комуникација посматрана само као изоловани лексички фонд нема утилитарну моћ да у свакој комуникативној ситуацији омогући пун смисао и зато тражи од невербалних кодова да је допуни и тако додатно објасни, а у бројним ситуацијама и нужно одмени. Можемо закључити да наведена експликација иде у прилог тези да се једном универзалном дефиницијом не може добити кредибилан опсег који би на прави начин захватио корпус разноврсних кодова невербалне комуникације, јер кад год помислимо да смо идентификовали све облике њеног испољавања, екосистем невербалних комуникативних знакова додатно пробуди своју онипотентност и тако укаже да га је потребно додатно ажурирати. Зато се чини да су бројне дефиниције у одређењу овог појма потребне, али не и довољно адекватне да покрију сложеност овог феномена.

Обележја војне невербалне комуникације

У војној организацији посебно је важно не само на прави начин одговорити на питање шта, већ и како нешто саопштити. Управо ово *професионално како* значајно утиче на управљање значењем, на безбедност и продуктивност војне комуникације. „Професионалност се не може замислити одвојено од комуникације, а када се говори о професионалној комуникацији, мисли се на успешну комуникацију која подразумева разумевање и поверење” (Stojanović Prelević, 2025: 90) у врло динамичном и комплексном окружењу какво је војно. Када говори о сложености природе војне професије Самед Каровић у књизи *Командовање и руковођење* даје врло инструктивно запажање које додатно подупиरे ову тезу када тврди да је „свака војна акција по својој природи комплексан систем, који показује непредвидиво, често и хаотично понашање које тражи ефикасну и прецизну контролу. Из тих својстава која су карактеристична за војну организацију посебно у условима извршавања мисија и задатака, језик и стил војних команди, па тако и однос употребљених вербалних и невербалних знакова мора да пронађе начин да изађе на крај са том инхерентном сложености” (Karović, 2016: 31). Када расправљамо о стилу, као нужном комуникативном алату, значајно је истаћи промишљање Јована Драгашевића, истакнутог српског официра из 19. века и родоначелника српске војне стилистичке мисли, који истиче да „свака струка има за себе свој стил, па пошто се војничка одношења доста разликују од осталих, то и стил војнички облачи се у особиту одећу” (Dragašević, 1871: 9). Када говоримо о стилу као начину коришћења знакових структура и

различитим могућностима његовог саопштавања у служби комуникативне ефикасности, невербална комуникација и специфичност њеног *војничког одела* отелотворава се веома разноврсним репертоаром својих обележја, функција и начина испољавања.

Поред тога што невербална комуникација у војној организацији допуњава и додатно појачава убедљивост њеног вербалног слоја, у бројним комуникативним ситуацијама нужна је као резервни, а често и једини канал у служби безбедности, а тако и комуникативне продуктивности припадника војноорганизационих система. Она црпи веома разноврстан инвентар невербалних знакова из широког распона опште прихваћене типологије која невербалне кодове дели на паралингвистичке, кинезичке и проксемичке знакове. С друге стране, треба истаћи да је спектар војних невербалних кодова у свакодневној професионалној пракси знатно шири. С тим у вези, када говоримо о врло богатој ризници начина испољавања невербалне комуникације, поред наведених категорија, илустративно је споменути да је и сама војна униформа незаобилазни аутентичан идентитетски невербални симбол који легитимише војну професију, па је и начин њеног ношења парадигма највиших стручних и моралних очекивања која грађани имају према лицима која их носе. Дакле, њена симболично-вредносна функција указује да то није било какво – комуникативно неутрално парче тканине. Са овом тврдњом сагласан је Драган Станар када бележи: „моралну димензију војне униформе потребно је, услед њене комплексности и сложености, посматрати двојако – подједнако као производ њене практичне и симболичке вредности” (Stanar, 2023: 5). Војнички поздрав руком такође је снажан невербални симбол у којем се уједињује више војничких врлина које могу на различите начине да се перципирају, попут поштовања, дисциплине, обучености. Тај својеврсни симбол војничке изграђености за припаднике војске јесте уједно и невербални знак јер представља обавезујући код ритуалног карактера који се манифестује тако што након поздрава потчињеног – претпостављени по аутоматизму отпоздравља. Ова врста невербалног кода није ствар избора већ обавезујућа – уговорена и увежбана норма ритуалног карактера у којој се грађански поздрав гласом у потпуности замењује кинезичким невербалним знаковима.

С друге стране, можемо рећи да се и неки писани записи могу подвести под *барјак невербалних комуникативних знакова и симбола*, јер и шема операције утиснута на листу папира на којој се налазе борбени тактички симболи замењује пуно речи, синтагми и реченичких конструкција у саопштавању борбеног распореда сопствених и непријатељских снага. Управо та два невербална кода – војна униформа и шема операције – међу којима влада дихотомија свог карактера (визуелни и писани код), не спадају у паралингвистичке, кинезичке или проксемичке невербалне кодове, али за војноорганизационе системе нису *екстериторијални* јер имају снажно комуникативно семантичко дејство – униформа о природи, вредностима и захтевима војне професије, а шема операције о свему оном што је задатак војног руководиоца у припреми и реализацији борбеног дејства. С тим

у вези треба истаћи и да се део корпуса војних невербалних знакова испољава посредством техничких средстава. То могу бити заставице, пиштаљке, лампе, сигнални пиштољи итд. У војно-стручној литератури ови невербални знакови идентификују се под појмом сигнали. Према *Војном лексикону* „сигнал је кратка порука унапред утврђеног облика” (Voјni leksikon, 1981: 533). Проучавајући сигнале као некатегорисане невербалне знакове, Пјер Гиро у књизи *Семнологија* закључује да се „сигнали разликују по својој сложености, степену структурираности, по природи употребљених знакова, а да су им заједнички њихов строго моносемички карактер и високи степен конвенционалности која је увек експлицитна и строга” (Giro, 1975: 58). Ако би се ослонили на наведена одређења сигнала, можемо рећи да су сви војни невербални знакови својеврсни сигнали, чиме би се неоправдано поједноставила разноврсност обележја њиховог инвентара. Зато можемо закључити да је широк спектар разноликих кодова невербалне комуникације у војној комуникативној пракси, што само потврђује њену комплексност и потребу да увек постоје различите алтернативе комуникације у зависности од услова у којима се она одвија. Ако се команда не може издати гласом, саопштиће се покретом руке или заставицом, а у посебним условима најпродуктивнији избор биће звучни или светлосни сигнал.

Без обзира што се невербална комуникација креће у свим правцима, можемо закључити да су за војску посебно важна њена два плана изражавања. Први се односи на карактер и функционалну вредност невербалних знакова војних команди као уговорени војнички код. Други је дијаметрално супротан и представља онај непосредан спонтани невербални код који је верни пратилац људске природе, па тако и војничке, а чије је значење и правилно читавање драгоцено за војне руководиоце у смислу перцепције војничке личности. Оно што је доминантно обележје војних команди јесу вољни – „вештачки или арбитарни” (Rot, 1982: 13) знакови као уговорени језички кодови на релацији претпостављени – потчињени. „Свако наређење, по правилу, мора да буде потпуно, кратко и јасно” (Životić & Jovović, 1990: 27). Њихова вишезначност довела би до дезоријентације, разбила би могућност усаглашеног, координираног или истоврсног делања. На основу различитог разумевања онога што се саопштава, један актер чинио би једно, а већ следећи нешто друго (Radojković & Miletić, 2008: 170). Зато су знакови невербалне комуникације као неодвојив део унифицираног начина издавања, извршавања и извештавања војних команди прописани правилима и упутствима родова и служби војске, а у употреби су и стандардизовани међународни кодови који своју примену проналазе посебно у ваздушном, поморском и речном саобраћају. Можемо рећи да је у језик и стил војних команди често уплетено више различитих невербалних знакова. Официр док издаје команду стоји у ставу мирно, а команду саопштава тако што се „припремни део извршне команде саопштава спорије и тише, а извршни брже и спорије” (Strojevo pravilo Vojske Srbije, 2008: 17). Његова униформа као инхерентан атрибут војне профе-

сије, место одакле издаје команду, као и простор у којем се налази, такође су значајне комуникативне поруке.

Када говоримо о спонтаним, или како их Никола Рот назива природним знаковима невербалне комуникације, они су важно дијагностичко средство које подробније говори о емоцијама и унутрашњем стању. „Значење које се придаје вербалним исказима може да варира у зависности од невербалних знакова са којима се истовремено појављује. Може доћи до пуне промене значења вербалне формулације, тако да вербално да или нека афирмативна тврдња, праћена одређеним невербалним знаковима постаје не или порицање вербално израженог односа, а који би без невербалних знакова представљао афирмацију” (Rot, 1982: 157).

Паралингвистички знакови

Поред семантичке улоге лексема, носилац значења и смисла говорног исказа саткан је од интонације, промена ритма, динамике, правилне акцентуације, правовремено удахнуте паузе. Сви ови невербални аспекти чине потребан склад и квалитет знака који је нужен за правилно разумевање и убедљивост вербалног изражавања. Радојковић и Милетић истичу да „паралингвистички симболски систем чине такозване невербалне вокализације које настају заједно са вербалним исказом, као што су паузе у говору, боја гласа, брзина изговарања речи, наглашавање појединих гласова у речи или речи у реченици, гласност, шапат” (Radojković & Miletić, 2008: 51). У научној и стручној лингвистичкој и стилистичкој литератури ове варијације усменог изражавања називају се прозодијом, која пре свега конституише стилску физиономију знака у служби „комуникативне ефикасности или још боље интенционалне сврсисходности” (Simić & Jovanović Simić, 2015: 45).

На правилност и једновременост у извршавању извршних команди управља се и поделом на разделе, као два засебна језичка ентитета која су контрастно прозодијски обојена. То само потврђује да језик и стил војних команди није монолитан вокални рељеф. Тачност и једновременост извођења радњи омогућава се знаковима говорне интерпункције: вокалним нијансама, тачно одређеним местима где се убризгава пауза, наглашавањем делова команди који се изговарају брже, речима или слоговима који се изговарају тише и спорије. С тим у вези, смислом се не управља само радијусом семантичког поља лексема већ и правилним коришћењем невербалних знакова изражених кроз фонолошки слој као интринзично својство паралингвистичких знакова невербалне комуникације. Владан Јовановић у делу *Војна лексика и терминологија* бележи како „наглашавање делова команде и отежнутост изговора појединих делова служи за раздвајање припремног од извршног дела команде како би се командована радња успешно извела. На пример, у команди „Мир-НО, првим слабије наглашеним слогом и његовим помало отежнутим изговором војнику се оставља тек толико времена да се припреми на извршење радње пошто се изговори следећи наглашени слог или реченични раздел” (Jovanović, 2016: 254). Стога су команде

у *Стројевом правилу Војске Србије* маркиране као својеврсни графостилеми у којима су извршне команде подељене на слоге или разделе који су раздвојеним цртицом, тако да је припремни део команде написан малим словима, док је извршни део команде болдиран и назначен великим словима са наглашеним знаком узвика на крају извршног дела команде. Ови графостилеми имају своју прагматичну функцију како би припадници војске лакше идентификовали и разликовали припремни од извршног дела команде.

Уговорени код у језику и стилу војних команди може бити и међународног карактера, што је свакако присутно у јединицама рода авијације приликом комуникације два ваздухоплова (пресретаца и пресретнутог ваздухоплова). Део фразе и начина изговора може се видети у Табели 1.

Табела 1. Извод из прегледа фразе и изговора при пресретању

ПРЕСРЕТАЧ			ПРЕСРЕТНУТИ ВАЗДУХОПЛОВ		
Фраза	Изговор	Значење	Фраза	Изговор	Значење
Call Sign	<u>KOL</u> SA-IN	Који је ваш позивни знак?	CALL SIGN (Call Sign)	<u>KOL</u> SA-IN	Мој позивни знак је (позивни знак)!
Follow	<u>FOL</u> -LO	Пратите ме!	WILCO	<u>VILL</u> -KO	Разумео и извршићу!
Descend	DEE-SEND	Снижавајте ради слетања!	CAN NOT	<u>KANN</u> NOTT	Не могу да извршим!

Извор: Правилник о летењу војних ваздухоплова Републике Србије, Службени војни лист, бр. 14, 2018: 270.

У циљу разумљивости као мере комуникативне продуктивности, слогови које треба нагласити су подвучени, а ентропија као мера неодређености изговорених фразе језика војних команди има нулту толеранцију.

Кинезички знакови

Кинезички знакови (grč. *kinesis* – кретање) названи су овим именом јер је њихово дистинктивно обележје кретање, како појединих делова тела, тако и тела у целини (Todorović, 2010: 194). Ову врсту једнозначних знакова Требјешанин и Жикић у књизи *Невербална комуникација* називају амблемима (Trebešanin & Žikić, 2021: 29). Поред функције подршке убедљивости усменог изражавања, *гестовни говор* (Bugarski, 1996: 22) посебно је присутан и значајан у језику и стилу војних команди када је комуникација тајна и постоји оптичка видљивост, па се команда издаје нечујно, без употребе говорног исказа. У тим ситуацијама покрет руке или других делова тела представља извршну команду коју претпостављени издаје потчињеном. Ова врста уговорених невербалних знакова ритуалног карактера проналази своје место у војсци и као резервни канал комуникације,

чиме се само додатно потврђује да продуктивна комуникација у војсци увек мора да има алтернативу. Као пример можемо навести стандардне оперативне процедуре у авијацији када је отказала радио-веза током комуникације пресретаца и пресретнутог ваздухоплова. У овом случају кинезички знакови прецизирани су међународном стандардизацијом и важе за све учеснике у ваздушном саобраћају.

Пресретање ваздухоплова коме је отказала радио-комуникација

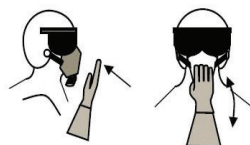
Проблеми у радио-пријему

Додирнути отвореном шаком слушалице и затим шаку померати напред-назад у пределу ушију.

Проблем у радио-предаји

Додирнути отвореном шаком микрофон и затим шаку померати горе-доле испред лица.

Системски проблем

Сигнализирајући природу проблема, држати затворену шаку у висини очију и затим указати одговарајућим бројем испружених прстију на врсту проблема.

Извод из прегледа дела визуелних знакова у лету приликом пресретања ваздухоплова коме је отказала радио-комуникација

Извор: Правилник о летењу војних ваздухоплова Републике Србије, *Службени војни лист*, бр. 14, 2018: 276.

Покрети руком као врста кинезичке невербалне комуникације своје место проналазе и приликом провере конфигурације борбених возила и ваздухоплова пред реализацију задатка, као и њиховог правилног и безбедног паркирања и испаркиравања. Када говоримо о војним ваздухопловима, комуникација се одвија између сигналисте (маршалера) који се налази на маневарској површини аеродрома и пилота који се налази у кабини. У овој ситуацији комуникација гласом је онемогућена због буке мотора и саопштава се уговореним међународним ICAO (*The International Civil Aviation Organization*) сигнаlima.

СКРЕНИ ДЕСНО

ДАН: лева рука усмерена надоле, десна рука се брзо помера нагоре и назад. Брзина померања руке указује на брзину скретања.

НОЋ: Исто као сигнал за дан, штаповима

који се држе у продужетку руке. Користе се

за окретање у месту ваздухоплова који лебде.

КРЕНИ НАПРЕД

ДАН: Руке мало размакнуте, дланови окренути назад; више пута померати уназад у висини рамена.

НОЋ: Исто као сигнал за дан са штаповима који се држе као продужетак руке.

Преглед дела општих сигнала ваздухоплова на маневарским површинама

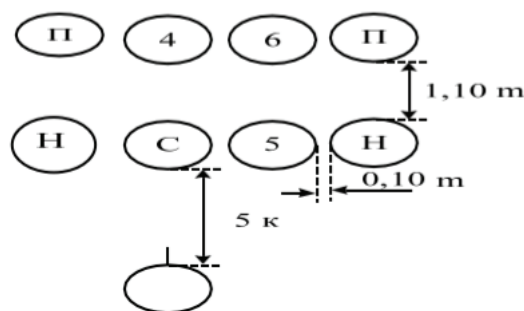
Извор: Правилник о летењу војних ваздухоплова Републике Србије, *Службени војни лист*, бр. 14, 2018: 284.

Кинезички знакови невербалне комуникације кроз покрете руком или других делова тела проналазе значајну улогу и у јединицама Копнене војске, а посебно у специјалним јединицама приликом извођења борбених дејстава када се њени припадници налазе у непосредном борбеном додиру са јединицама непријатељских снага. Тада је нужно да команда и извештај о њеној реализацији буде нечујан како се не би демаскирали положаји и тако додатно осигурала тајност у процесу извођења хитрих, недвосмислених и врло деликатних поступака у процесу командовања и руковођења. Такође, пошто је вербална комуникација немогућа под водом, унифицирани, строго уговорени покрети руком су од виталног значаја и приликом извођења задатака војних ронилаца.

Проксемички знакови

„Овај термин који је сковао Едвард Хол и бави се феноменом простора, близине и раздаљине која се успоставља међу учесницима комуникације” (Тотић,

2014: 150). У циљу делотворне комуникације приликом издавања команди у војним правилима и упутствима јасно су прописана места где се налазе командири и команданти у односу на своје потчињене. Адекватна позиционираност има прагматичну вредност јер се тиме омогућава потребна чујност и видљивост. Ова два аспекта имају значајну улогу у правилном и недвосмисленом разумевању команде. Као пример можемо издвојити место командира одељења приликом издавања команди стрељачком одељењу постројеном у двоврсни строј. На Слици 1. видимо да је његово место наспрам средине строја, тако да је одстојање од прве врсте прецизирано и износи пет корака.

Слика 1. Стрељачко одељење постројено у двоврсни строј

Извор: Стројево правило Војске Србије, 2008: 68.

Још један илустративан пример који потврђује нужност јасног прецизирања просторног положаја јесте маршалера који руководи кретањем војног ваздухоплова по маневарским површинама аеродрома. „Сигналиста (маршалер) налази се на следећим позицијама:

а) за авионе, испред врха левог крила у видокругу пилота; б) за хеликоптере, где може да буде најбоље осматрен од стране пилота” (*Pravilnik o letenju*, 2018: 280).

У процесу командовања и руковођења у војним правилима и упутствима недвосмислено је прецизирано место, међусобно одстојање и растојање командира—команданта у односу на своје потчињене, што је свакако у служби продуктивне комуникације. Посебно место војни руководиоци имају и приликом одржавања састанака војног колектива и интерних информисања. С друге стране, можемо рећи да је и просторни распоред сопствених и непријатељских снага у борбеном распореду важан проксемички знак који недвосмислено указује на даље активности у процесу доношења одлука.

Спонтани – природни невербални знакови у свакодневној војној комуникативној пракси

Правилно читавање невербалних природних – спонтаних знакова важно је са аспекта разумевања потчињених. На основу малих знакова старешина долази до великих открића не само шта човек мисли и шта има у свести већ и шта несвесно намерава и осећа. Спонтани гестови и њихова емоционална обојеност откривају спремност војника за извршавање задатака, а могу и да идентификују проблеме и унутрашње дилеме. Џејмс Борг у књизи *Говор тела* бележи: „неизбежна чињеница је да наши невербални поступци негодују због наших расположења и осећања и то много више него што бисмо ми то можда желели да покажемо. Зато и постоји потреба за подударношћу уколико желимо да поверујемо у поруку коју нам људи преносе” (Borg, 2022: 14–15). За војне руководиоце бројни спонтани невербални кодови заправо имају функцију знакова јер јасно и гласно указују на нешто и нису случајни, а често и тишина може да буде бучна и да има своје поливалентне импликације. Вербални садржај поруке може да буде супротстављен значењу које производе знакови невербалне комуникације. Зато је од великог значаја да старешине имају компетенције да правилно читају ове невербалне знакове као јасне индикаторе стања духовног капитала њених припадника. У контексту ове тезе Драго Вулиновић у књизи *Невербално понашање* бележи: „одувек сам покрете тела запажао као карактерне особине и степен култивисаности особе” (Vulinović, 2023: 9). Инструктивна је и тврдња Требјешанина и Жикића да је „важно пажљиво ослушкивати глас, његову боју и висину јер он одаје личност, њене тежње и њено тренутно афективно стање” (Trebješanin & Žikić, 2021: 54). Паралингвистичка невербална комуникација извор је бројних информација. Ксенија Ђурић Атанасиевски истиче да се „неке емоције, па чак и црте личности могу процењивати на основу карактеристика гласа. Страх или гнев су емоције које се лако уочавају посредством паралингвистичких симбола. Смелост или опрезност могуће је такође проценити на основу тих знакова” (Đurić Atanasievski, 2017: 136). Бројне веома деликатне ситуације у којима се налазе припадници војске подразумевају нужност осећаја вере у победу и смисао борбе о којој непрестано сведоче покрети тела и израз лица као нема комуникација која даје пун смисао конструисању значења. Закључујемо да спонтани знакови невербалне комуникације непрекидно емитују широко поље значења и у бројним комуникативним ситуацијама које нису прописане уговореним кодовима које прецизирају војна правила и упутства.

Закључак

Невербална комуникација и њена прагматична поливалентна функционалност уткане су у све сегменте живота и рада припадника војске свих родова и служби. Војска представља институцију веома разноврсне комуникативне праксе, у којој поред вербалних језичких знакова значајно место заузимају и обележја невербалних комуникативних кодова.

Улогу невербалне комуникације и њене импликације у војној професији тежишно смо представили у оквиру језика и стила војних команди сагледавајући обележја невербалних знакова које научна и стручна литература идентификује као паралингвистичке, кинезичке и проксемичке комуникативне знакове. Идентификовали смо и бројне невербалне знакове који се према свом карактеру не могу сврстати у општеприхваћену типологију слојева невербалне комуникације, а имају значајну улогу и широку примену у војноорганизационим системима. Поред свесних кодова невербалне комуникације, указали смо и на значај правилног учитавања спонтаних невољних знакова невербалне комуникације, који су важни за правилно разумевање онтолошке – унутрашње компоненте припадника војноорганизационих система. Потврђено је да невербална комуникација представља знатно шире поље од синтагме *говор тела* којом се код појединих аутора неоправдано симплификује ова врста комуникације. Представљена су најзначајнија обележја, средстава и функције невербалне комуникације у војноорганизационим системима. С друге стране, истакнута је и нужна дистинкција између термилошког одређења невербалног знака и често присутних синтагми невербални симболи и невербални код.

Савремене технолошке иновације неће драматично променити улогу веома разуђеног инвентара знакова невербалне комуникације у војној професији. Све иновације мењају ствари, али их не мењају из корена. Без обзира на техничко-технолошки напредак који се данас креће великим убрзањем подстакнут захтевима војне организације у ери четврте индустријске револуције, човек остаје најдрагоценији војни ресурс. И у ситуацијама где нове технологије претендују да на бојном пољу замене војнике-ратнике потребно је обучити операторе ових софистицираних средстава јер њихову даљу практичну примену експлоатише и контролише људски фактор, а то је немогуће без продуктивне комуникације као процеса конструисања стварности у чију архитектуру су дубоко уплетени и знакови невербалне комуникације. Ратови нове генерације и даље ће представљати парадигму веома осетљиве и живе природе невербалне комуникације на свим нивоима командовања и руковођења у мирнодопским и ратним условима.

Литература

- [1] Borg, J. (2022). *Govor tela* [Body language]. Sezam book.
- [2] Borovac Zekan, S., & Gabrić, K. (2021). Neverbalna komunikacija kao alat uvjeravanja u javnom nastupu [Nonverbal communication as a persuasion tool in public speaking]. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 15(3–4), 143–158. <https://doi.org/10.51650/ezrvs.15.3-4.11>
- [3] Bugarski, R. (1996). *Uvod u opštu lingvistiku* [Introduction to general linguistics]. Čigoja štampa.
- [4] Dragašević, J. (1871). *Vojnička stilistika* [Military stylistics]. Geca Kon.
- [5] Đurić Atanasievski, K. (2017). *Komuniciranje i odnosi s javnošću* [Communication and public relations]. Medija centar „Obrana“.
- [6] Giro, P. (1975). *Semiologija* [Semiology]. Bigz.
- [7] Janjetović, Lj. (2007). Globalni znakovi i lokalna značenja [Global signs and local meanings]. *Znakovi i poruke: časopis iz komunikologije* [Signs and Messages: A Journal of Communication], 1(1), 47–59. <https://kfbl.edu.ba/wp-content/uploads/2015/02/ZIP-I-1-07I.pdf>
- [8] Jovanović, V. (2016). *Srpska vojna leksika i terminologija* [Serbian military lexis and terminology]. Institut za srpski jezik SANU.
- [9] Karović, S. (2016). *Komandovanje i rukovođenje* [Command and management]. Medija centar „Obrana“.
- [10] Nušić, B. (1938). *Retorika* [Rhetoric]. Geca Kon A.D.
- [11] Petrović, D. (2009). *Umešnost komuniciranja* [The skill of communication]. Klio.
- [12] *Pravilnik o letanju vojnih vazduhoplova Republike Srbije* [Regulations on the flight of military aircraft of the Republic of Serbia]. (2018). Službeni vojni list, br. 14, Ministarstvo odbrane Republike Srbije.
- [13] Radojković, M., & Miletić, M. (2008). *Komuniciranje, mediji i društvo* [Communication, media and society]. Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [14] Rot, N. (1982). *Знакови и значења* [Signs and meanings]. Nolit.
- [15] Simić, R., & Jovanović Simić, J. (2015). *Opšta stilistika* [General stylistics]. Jasen.
- [16] Stanar, D. (2023). Moralna dimenzija vojne uniforme [The moral dimension of the military uniform]. *Vojno delo*, 75(2), 1–13. <https://doi.org/10.5937/vojdela2302001S>
- [17] Stojanović Prelević, I. (2025). Profesionalni identitet i komunikacijska odgovornost zaposlenih u vojsci [Professional identity and communication responsibility of military employees]. *Vojno delo*, 77(2), 89–101. <https://doi.org/10.5937/vojdela2502089S>
- [18] *Strojevo pravilo Vojske Srbije* [Drill regulations of the Serbian Armed Forces]. (2008). Generalštab Vojske Srbije.
- [19] Todorović, I. (2010). Neverbalna komunikacija u učionici [Nonverbal communication in the classroom]. *Norma*, (2), 191–200. udk: 81'221:371.621.4
- [20] Tomić, Z. (2014). *Razumevanje i nesporazum* [Understanding and misunderstanding]. Čigoja štampa.

- [21] Trebešanin, Ž., & Žikić, B. (2021). *Neverbalna komunikacija* [Nonverbal communication]. Agape.
- [22] Tubbs, S. (2013). *Komunikacija – principi i konteksti* [Human communication: Principles and contexts]. Klio.
- [23] *Vojni leksikon* [Military lexicon]. (1981). Vojnoizdavački zavod.
- [24] Vulinović, D. (2023). *Neverbalno ponašanje* [Nonverbal behavior]. Čigoja štampa.
- [25] Životić, R., & Jovović, B. (1990). *Jezik i stil ratne veštine* [Language and style of the art of war]. Centar visokih vojnih škola OS „Maršal Tito”.

Р е з и м е

П родуктивност војне организације зависи од бројних фактора, међу којима треба нагласити значај ефикасне комуникације. Војска представља институцију веома разноврсне, али и осетљиве комуникативне праксе, у којој поред вербалних језичких кодова драгоцену улогу проналази разнолик инвентар невербалних комуникативних знакова који се диференцирају у складу са циљем и контекстом комуникације. Невербални знакови градивна су материја убедљивости вербалне комуникације. С друге стране, у раду смо истакли да се специфичност војне професије огледа и у бројним комуникативним ситуацијама у којима је она нужна као резервни, а често и једини ефикасан и безбедан комуникативни избор.

Невербалну комуникацију истражили смо кроз сагледавање паралингвистичких, кинезичких и проксемиких знакова. Идентификовали смо и део невербалних кодова који се не могу подвести под ову општеприхваћену типологију знакова невербалне комуникације, што указује да она подразумева знатно шири контекст у односу на говор тела, чиме се само потврђује њена вишеслојност на релацији пошilhaлац – прималац поруке. Циљ рада јесте да се подигне свест код припадника војске о значају правилног разумевања знакова невербалне комуникације, како са аспекта слања, тако и примања порука. Без обзира што се невербална комуникација креће у свим правцима, за Војску су посебно важна њена два плана изражавања. Први се односи на карактер и функционалну вредност невербалних знакова у процесу командовања и руковођења као уговорен једнозначан војнички код, док је други дијаметрално супротан и представља онај непосредан спонтани невербални код који је верни пратилац људске природе, па тако и војничке и чије је значење и правилно учитавање драгоцено за војне руководиоце у препознавању онтолошке димензије војничке личности. Кроз рад смо потврдили да је војна професија репрезент веома комплексне, живе и разноврсне природе знакова невербалне комуникације која има примену у свим родовима и службама војске.

Кључне речи: *невербална комуникација, војска, војне команде, паралингвистички, кинезички, проксемички*

© 2026 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

